
Vihjeandjad on aidanud kurikaelu eemale hoida Eesti finantsturult

22. jaanuar 2021

Vilepuhumine ehk vihjeandmine on keerukas teema, kuna siin puutuvad otseselt kokku erinevad ning reeglina vastandlikud huvid. Ajaloost on teada nii vihjeandjatest kangelasi kui kaabakaid.

Termin vilepuhumine tuleb inglisekeelsest sõnast *whistleblowing*. Minevikust pole võõras ka Eestis, et kardavoi puhus ikka vilet, kui silmas mõnda taskuvarast või muud pätti avalikus kohas tegutsemas. Valju viletärinaga anti kaaskodanikele märku ohust ja kutsuti neid appi kurikaela tabamisel. Taoline reaalne vile puhumine ongi mõiste juureks.

Vihjeandja on isik, kes teavitab ohust, rikkumisest või kahjust õiguskorrale, avalikule huvile seoses oma töösuhtega. Töösuhtes kehtib töötaja lojaalsuskohustus tööandja suhtes. See on põhjus potentsiaalseks vastuoluks tööandja või selle esindajate huvide ja vihjeandja tegevuse vahel. Riigid on andnud heausksetele vihjeandjatele erilise kaitse tööandja või teiste osapoolte võimaliku kiusu eest, et võimaldada vihjeandjal kartmatult tegutseda. Taolise kaitse taustaks on asjaolu, et osa tööandjaid tegutseb kõrgendatud olulisusega valdkonnas (finantsvahendus, loodusesekskond, avalik haldus jmt), kus avaliku hüve kaitse ja sellega seonduv avalik huvi reeglina kaaluvad üles üksiku tööandja või sidusrühma huvid. Teatud juhtudel poleks vihjeandjateta mõistliku kulutaseme ja põhiõiguste kaitse raames võimalik jälile jõuda ning kõrvaldada teatud faasini peidus olevaid ohte, rikkumisi või kahju, kuna viimastel justkui puuduks konkreetne kannatanu. Kannatanuks on kogu ühiskond või avalik hüve, millel mõningatel juhtudel puudub konkreetne esindaja.

Finantsinspeksioon on oma tegevuses tuginenud vihjeandjate abile. Näiteks Danske asjas tegutsesime paralleelselt vihjeandjaga kuni meie teed temaga kohtusid. Selleks hetkeks olime finantsjärelvalvajana küll kaasust juba lahendamas. Vihjed on olnud Finantsinspeksioonile ka aluseks teatud börsirikkumiste edukaks lahendamiseks, olgu siin nimetatud esimene süüdimõistmine siseteabe väärkasutamise asjas ja turumanipulatsiooni asjas. Tänu vihjetele on Eesti reguleeritud finantsturult eemale hoitud nii mõnigi halli et mitte öelda kuritegeliku taustaga seltskond.

Vihjeandmine pole kohustus, vaid võimalus. Ka kõige julgem vihjeandja vajab oma tegevusele tagatist, kuna keegi ei soovi langeda kiusamise või kättemaksu ohvriks. Finantsinspeksioonile vihje andmise garantiid on reguleeritud seadusega (FIS §-d 50² ja 50³). Rikkumisest teavitamine on absoluutselt konfidentsiaalne ja seda isegi süüteomenetluses, välja arvatud juhul kui esitatakse meelega valeteavet. Inspeksioonis saab identifitseeritud vihjeandja kohta teavet väga piiratud isikute ring - üksikud teemaga tegelevad kõrgelt kvalifitseeritud eksperdid. Finantsinspeksiooni töötajatele on seaduses sätestatud kõrgendatud nõuded, sh tähtajatu konfidentsiaalsuskohustus, huvide konflikte käsitlevad reeglid. Kusjuures vihje saab anda ka isikustamata, teavitajal on õigus jääda anonüümseks.

Heauskset vihjeandmist ei loeta õigusakti või lepinguga sätestatud konfidentsiaalsus- või muu nõude või kohustuse rikkumisena. Seadus kaitseb vihjeandjat pööratud tõendamiskoormusega tööandja kahjuks. See tähendab, et tööl vihjeandja ebavõrdse kohtlemise ilmnemisel ja vastava nõude esitamisel vihjeandja poolt eeldatakse sellise kohtlemise toimumist ja tööandja peab tõendama vastupidist.

Kui finantssektoris on vihjeandmine reguleeritud juba täna, siis käesoleval aastal on Eesti analüüsimas ja kehtestamas vihjeandjate kaitse reeglistikku ka laiemalt. Selle raames tasub debateerida teemal, kas meile sobib sarnaselt paljude teiste riikidega reeglistik, kus tõsisele vihjeandjale eraldatakse osa summast, mis saadi rikkuja tekitatud kahju hüvitamisest või muust rikkuja panusest riigieelarvesse. Selline lähenemine peaks tasakaalustama heauskse vihjeandja hirmu kaotada töö või majanduslik kindlus. Just tänu vihjele võib ju ühiskond olla kõrvaldanud kuluka ohu või saanud mõjusa hüvituse rikkujalt.

